

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94(477)«1990/1991»

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2021/1.1>

Аллеров В.Ю.

Національна гвардія України

ЗАКОНОДАВЧЕ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРИЗОВНИХ КАМПАНІЙ ДО ЗБРОЙНИХ СИЛ СРСР (1990-1991 рр.)

Основна мета статті полягає у всебічному аналізі законодавчого та нормативно-правового регулювання військово-призовних кампаній до Збройних Сил СРСР у 1990-1991 роках. У цей період під впливом зовнішньополітичних обставин (країни Балтії, Закавказзя) та внутрішньополітичних процесів (формування багатопартійності, створення «неформальних» товариств) в Українській РСР опозиційними до Комуністичної партії України політичними силами було розпочато кампанію зриву військово-призовних кампаній до Збройних Сил СРСР, утвердження в суспільній свідомості ідеї створення національних Збройних Сил. Подібні ідеї були апробовані у Прибалтиці, де були створені власні військові міністерства, запроваджено запис добровольців до національних формувань, припинено фінансування воєнних комісаріатів коштом місцевого бюджету, а також заблоковано виплати заробітної плати військовим працівникам місцевих рад.

На хвилі відмови від військового призову навесні 1990 року депутати Верховної Ради Української РСР, а також депутати обласних рад західноукраїнських областей запровадили певні новачії у сфері військово-призовних кампаній 1990-1991 років. Перші з них спробували урегулювати питання проходження строкової військової служби громадянами Української РСР виключно на території республіки, другі ж намагалися убезпечити призовників від строкової служби за межами Української РСР шляхом бойкотування виконання розпоряджень Міністерства оборони СРСР.

Рада Міністрів Української РСР, незважаючи на відповідні поставки парламенту, не відпрацювала механізму виконання постанови, своєчасно не внесла пропозицій щодо відповідних змін у чинному законодавстві, згідно з яким порядок проходження військової служби визначається законодавством Союзу РСР. Також Рада Міністрів УРСР не вжила заходів для своєчасного створення відповідних урядових структур, проведення необхідних консультацій із Радою Міністрів СРСР.

Ключові слова: *Збройні Сили СРСР, військово-призовні кампанії, Верховна Рада, військовий комісаріат, законодавчі акти, Міністерство оборони СРСР.*

Постановка проблеми. Завдяки «неформальним» товариствам, політичним партіям у 1990-1991 роках в Українській РСР значного поширення набув антиармійський рух, основні вектори якого спрямовувалися на бойкот, зрив військово-призовних кампаній до Збройних Сил СРСР, утвердження в суспільній свідомості ідеї створення національних Збройних Сил. Численні проблеми, які почали виникати у радянсько-партійних органах влади на союзному / республіканському рівні, вимагали від влади негайного втручання, законодавчого регулювання вій-

ськово-призовних кампаній до Збройних Сил СРСР. У випадку їх зриву не тільки підірвався авторитет Комуністичної Партії Радянського Союзу (далі – КПРС), але й знижувався рівень обороноздатності країни.

Якщо центральні органи влади Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) намагалися консолідувати «прогресивні, комуністичні сили» для активізації роботи з призовниками у дусі марксистсько-ленінських догм, то законодавчі органи союзних республік все більше віддалялися від союзного законодавства у воєнній

сфері, що не могло не позначитися на роботі військових комісаріатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Військово-призовні кампанії до Збройних Сил СРСР в умовах формування багатопартійної системи в Українській РСР – малодосліджена проблема в українській історіографії. Історіографія проблеми умовно поділена на два тематичні блоки – наукові праці, які в загальних рисах відображають процес зародження та розбудови громадянського суспільства в Українській РСР (В. Баран [1], В. Верстюк [5], С. Віднянський [6], О. Гарань [8], Г. Гончарук [9], О. Дергачов [35], В. Литвин [13], О. Мотиль [15], Ю. Шведа [38]) та наукові студії, присвячені Збройним Силам СРСР в останні роки перебудови (В. Баранівський [2], В. Бринцев [11], О. Бодрук [3], О. Кузьмук [7], В. Мартиросян [14], А. Папікян [17], А. Русначенко [24], Г. Темко [33], М. Томчук [34]). На жаль, військово-призовним кампаніям до Збройних Сил СРСР в окреслених наукових працях не приділено належної уваги.

Постановка завдання. Основна мета розвідки – проаналізувати специфіку законодавчого, нормативно-правового регулювання військово-призовних кампаній до Збройних Сил СРСР в умовах формування багатопартійної системи в Українській РСР і наростання антиармійського руху у республіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах занепаду Компартії України та появи перших неформальних товариств, а згодом і політичних партій в Українській РСР у республіці прокотилася хвиля антиармійських мітингів. Основні вимоги протестуючих – проходження військової служби громадянами Української РСР у республіці та формування національних Збройних Сил. На хвилі масової відмови від військового призову навесні 1990 року радянські органи влади та комуністичні сили запропонували внести нові зміни до законодавчих актів, які регламентували військову службу або ж для «заспокоєння населення» підготувати низку проектів відповідних законів.

Так, навесні 1990 року був розроблений законопроект «Про альтернативну службу», а Прокуратурою СРСР була внесена пропозиція, щоб розслідування кримінальних справ, які відкривалися за фактами відмови від служби у Збройних Силах СРСР, було покладено на КДБ (у цьому випадку військові прокурори мали здійснювати тільки нагляд за розслідуванням цієї категорії злочинів). Також була внесена пропозиція про проведення призову до Збройних Сил СРСР тільки раз на рік [39, с. 3]. У березні 1990 року Верховною Радою

Союзу РСР було прийнято Закон «Про внесення змін до Закону СРСР «Про загальний військовий обов'язок» [28].

Після березневих виборів до Верховної ради Української РСР і місцевих органів влади законодавчу ініціативу перехопили саме народні депутати Української РСР. Вирішення численних проблем військовослужбовців – одне з головних завдань парламенту Української РСР нового скликання [18, с. 1]. Одним із перших кроків нового складу парламенту стала спроба: 1) утворити Комісію з питань проходження молоддю України, громадянами України строкової військової служби на території України у Верховній Раді Української РСР; 2) засудити військовий вірмено-азербайджанський конфлікт та унеможливити відправлення військовими комісаріатами УРСР призовників до цієї «гарячої точки». Так, 8 червня 1990 року І. Деркач (старший інженер Фізико-механічного інституту АН УРСР) запропонував утворити Комісію з питань проходження молоддю України, громадянами України військової служби на території України у Верховній Раді Української РСР, однак його пропозиція була відхилена [26].

Зарадити справі могла Декларація про державний суверенітет України (далі – Декларація), у якій після тривалих дискусій «військовий блок» питань було вирішено викласти у такій редакції: 1. Українська РСР має право на власні Збройні Сили. 2. Українська РСР має власні внутрішні війська та органи державної безпеки, підпорядковані Верховній Раді Української РСР. 3. Українська РСР визначає порядок проходження військової служби громадянами Республіки. 4. Громадяни Української РСР проходять дійсну військову службу насамперед на території республіки і не можуть використовуватися у військових цілях за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР. 5. Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї [10].

І. Підкова зауважує, що логічним продовженням реалізації змісту Декларації мали стати рішучі заходи Верховної Ради із законодавчого забезпечення основних її положень, формування національного правового поля [19]. З огляду на гостроту питання, 30 липня 1990 року народні депутати на черговому засіданні Верховної Ради розглянули комплекс питань, пов'язаних із проходженням строкової військової служби

українцями. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР і використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами» від 30 липня 1990 року передбачала повернення до постійного місця служби працівників правоохоронних органів республіки, які брали участь в охороні громадського порядку та локалізації міжнаціональних конфліктів в інших регіонах країни, а також переведення до 1 грудня 1990 року громадян Української РСР, які проходили строкову військову службу, до України [36, арк. 25].

Також депутати пропонували вирішити питання про переведення до 1 жовтня 1990 року громадян Української РСР, які проходили строкову військову службу, з районів, де відбуваються міжнаціональні конфлікти, на територію України [21]. «Відповідно до Декларації про державний суверенітет України і шануючи суверенні права інших держав, на території яких проходять службу громадяни України, до 15 вересня 1990 року розробити порядок проходження військової служби громадянами Української РСР і, починаючи з осені 1990 року, здійснювати призов на строкову військову службу насамперед до військових частин, які дислокуються на території України», – йшлося у Постанові [21].

При Раді Міністрів УРСР у другій половині вересня 1990 року було створено Комітет по зв'язках із Міністерством оборони (далі – Комітет) (голова – В. Тимошок) – офіційну структуру у виконавчому органі, яка могла розглядати комплекс питань, що виникали у народних депутатів і виконкомів відповідних рад. На жаль, у Комітеті працювало лише дві особи із 15 необхідних відповідно до штатного розпису [28]. «Акція українських законодавців [Постанова від 30 липня 1990 року] була викликана президентським декретом від 25 липня 1990 року, який дозволяв Горбачову використовувати силу для боротьби з націоналістичними угрупованнями, що кинули виклик московському правлінню», – резюмували американські аналітики [12, с. 3].

Друга сесія Верховної Ради України першого скликання також розпочалася із розгляду питання про проходження військової служби громадянами Української РСР у своїй республіці. За час «парламентських канікул» відбулося три засідання Президії, де, окрім іншого, обговорювалися й проблеми військовослужбовців. «Приймаючи постанову, ми не в повному обсязі врахували реальні можливості її виконання в зазначені тер-

міни, – зазначав Л. Кравчук. – У результаті виникли конфлікти між військовими органами, які змушені керуватися нормативними актами, що не втратили юридичної сили, та місцевою владою окремих регіонів і деякими громадськими організаціями, які намагаються діяти згідно з постановою Верховної Ради. У скрутній ситуації опинилися тисячі юнаків» [27].

Верховна Рада Української РСР діяла під тиском «вулиці», що не завжди позитивно позначалося на якості ухвалених постанов. Так, після проведення всеукраїнського страйку 1 жовтня 1990 року на вечірньому засіданні Верховної Ради Української РСР 3 жовтня було розглянуто проект постанови «Про стан виконання постанови Верховної Ради УРСР від 30 липня 1990 року № 459 у питанні проходження військової служби громадянами республіки» [28]. Відповідальність за невиконання постанови Верховної Ради УРСР від 30 липня 1990 року № 459 за одностайною думкою усіх комісій, які працювали над цим проектом, народні депутати поклали на Раду Міністрів УРСР, яка «не забезпечила виконання постанови, практично зволікала цю роботу».

На думку А. Матвієнка, «лише коли офіційно це було заслухано на низці засідань комісій і коли ми звернулися в Раду Міністрів офіційно, то тільки тоді ця робота активізувалася» [28]. У відповідь на критику перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР К. Масик зауважував, що уряду Союзу РСР, Міністерству внутрішніх справ СРСР, Прокуратурі Союзу РСР були направлені пропозиції про відкликання військовослужбовців і працівників правоохоронних органів із районів міжнаціональних конфліктів.

На тлі студентської акції непокори 9 жовтня 1990 року Верховна Рада Української РСР шляхом голосування («за» проголосував 331 народний депутат) визнала за необхідне утворити постійну Комісію Верховної Ради з питань зовнішньої і внутрішньої безпеки. 26 лютого 1991 року головою цієї комісії було обрано В. Дурдинця, який мав не надто активну позицію щодо відстоювання інтересів України у військовій сфері. Хоча він і підтримував ідею утворення Республіканського військового комісаріату, однак зазначав, що «питання про свою українську армію нині не час розглядати, а варто визначитися щодо нього у новій Конституції України і Союзному договорі». Також він толерував прийняття Закону УРСР про відповідальність за створення військових, оборонних та інших воєнізованих формувань, не передбачених законами Української РСР [31].

Після гострих дискусій 10 жовтня 1990 року Верховна Рада Української РСР ухвалила постанову «Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року в питанні проходження військової служби громадянами республіки» [37, арк. 10]. У ній констатовано, що прийнята раніше постанова «виконується Урядом республіки незадовільно». Це, на думку депутатів, зумовлювалося тим, що порядок призову та проходження служби згідно з Конституцією УРСР регулювався загальносоюзним законодавством, яким проходження строкової служби громадянами насамперед на території своєї республіки не передбачено [22].

Депутати Верховної Ради Української РСР переконували, що Рада Міністрів УРСР не вжила заходів для своєчасного створення відповідних урядових структур, проведення необхідних консультацій із Радою Міністрів СРСР, не забезпечила повернення усіх військовослужбовців із числа громадян УРСР і працівників правоохоронних органів республіки, які використовуються для вирішення міжнаціональних конфліктів [37, арк. 10].

Верховна Рада Української РСР пропонувала Раді Міністрів УРСР, виконавчим комітетам обласних, міських і районних Рад народних депутатів, починаючи з осіннього призову 1990 року, забезпечити направлення призовників для проходження строкової військової служби у військові частини, розташовані на території республіки, крім випадків, передбачених цією статтею [37, арк. 10].

Передбачалося призов громадян УРСР для проходження строкової військової служби за межами республіки здійснювати: 1) восени 1990 року та навесні 1991 року у межах встановлених Радою Міністрів УРСР квот, необхідних для комплектування видів і родів військ Радянської Армії і Військово-Морського Флоту, що забезпечують стратегічну оборону в інтересах республіки; 2) для набуття військових спеціальностей з гарантією повернення у республіку; 3) в усіх інших випадках на добровільних засадах. Постанова Верховної Ради Української РСР передбачала виключити випадки направлення громадян УРСР, які проходять строкову військову службу, для вирішення міжнаціональних та інших конфліктів за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР [37, арк. 10].

10 жовтня 1990 року Верховна Рада України затвердила і склад делегації Української РСР для ведення переговорів із союзними органами з питань строкової військової служби та використання працівників правоохоронних органів респу-

бліки за її межами [37, арк. 10]. На адресу Голови Ради Міністрів Союзу РСР М. Рижкова Радою Міністрів УРСР було надіслано телеграму, в якій йшлося, що, керуючись прийнятим Верховною Радою республіки рішенням, необхідно невідкладно погодитися з Урядом республіки щодо обсягів громадян України, які підлягають призову восени 1990 року для проходження служби у військах стратегічної оборони і на флоті [29].

Постанова «Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року в питанні проходження військової служби громадянами республіки» не знизилася градус суспільної напруги. Тому 17 жовтня 1990 року Верховна Рада Української РСР ухвалила нову постанову «Про розгляд вимог студентів, які проводять голодування в м. Києві із 2 жовтня 1990 року», у якій передбачалося забезпечити проходження строкової військової служби громадянами України поза межами республіки тільки за добровільною згодою громадянина. З цією метою Верховна Рада Української РСР пропонувала до 31 грудня 1990 року прийняти Закон «Про проходження строкової військової служби громадянами України на території республіки», Закон «Про альтернативну військову службу», а також утворити необхідні державні органи [37, арк. 14].

Також передбачалося у 1991 році провести у країні всенародне голосування-референдум з питань довіри Верховній Раді УРСР і на основі його результатів прийняти рішення про проведення дострокових виборів; утворити тимчасову комісію Верховної Ради для розгляду питання щодо націоналізації майна КПРС і ВЛКСМ в УРСР; не укладати нового союзного договору до прийняття нової конституції УРСР з метою стабілізації політичної ситуації; відповідно до діючого законодавства провести відставку Голови Ради Міністрів УРСР В. Масола [4, с. 67].

Законодавча діяльність Верховної Ради Української РСР викликала тривогу у союзного центру. На засіданні Верховної Ради СРСР (листопад 1990 року) виступив Президент СРСР М. Горбачов, який проаналізував останні тенденції суспільно-політичних процесів. Головною тезою його виступу була ідея введення мораторію на рішення парламентів союзних республік у тих випадках, якщо вони суперечать законодавству СРСР [30]. Про занепокоєність центру воєнними ініціативами українського парламенту та Ради Міністрів УРСР свідчить візит до столиці УРСР начальника генерального штабу Збройних Сил СРСР М. Моєєєва, який 27 листопада 1990 року

виступив із промовою у Верховній Раді Української РСР [25, с. 5].

1 грудня 1990 року Президент СРСР підписав указ «Про деякі акти з питань оборони, прийнятих у союзних республіках», у якому було зазначено, що «деякі союзні республіки, не чекаючи договірного врегулювання названих питань [військового призову], приймають законодавчі акти про діяльність Збройних Сил СРСР, які суперечать Конституції СРСР і законам СРСР. Особливу тривогу викликають акти, що стосуються призову громадян на дійсну військову службу. Рішення, про які йдеться у документі (проходження громадянами республік служби тільки на території відповідної республіки), фактично заохочують відмову від військової служби та дезертирство». М. Горбачов зазначив, що ухвалені рішення негативно впливають на комплектування Збройних Сил СРСР особовим складом, ставлять під загрозу важливі для Радянської держави питання її обороноздатності [16].

В умовах підготовки республіки до всесоюзного референдуму (17 березня 1991 року) проблемами військово-призовних кампаній відійшли «на другий план». Про призовників народні депутати «згадали» тільки під час обговорення проекту нового союзного договору (червень 1991 року). Голова Комісії Верховної Ради Української РСР з питань оборони і державної безпеки В. Дурдинець зауважив, що Комісія обговорила проект Союзного договору, внесені депутатами конкретні пропозиції, спрямовані «на чітке формулювання статей, які насамперед відносяться до розмежування сфери віддання, повноваження Союзу і суверенних держав з оборони і державної безпеки» та запропонувала власні доповнення [32].

5 липня 1991 року Президія Верховної Ради Української РСР підготувала постанову «Про хід

виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР з питань проходження громадянами республіки строкової військової служби» [23]. У ній зауважено, що «реалізація вимог постанов і доручень Верховної Ради Української РСР у питаннях проходження громадянами Української РСР строкової військової служби загалом позитивно позначається на їхньому вирішенні, сприяє посиленню соціального захисту військовослужбовців» [23].

Постанова передбачала створення республіканського військового комісаріату, на який покладалося керівництво обласними, міськими і районними військовими комісаріатами у питаннях організації і проведення допризовної і призовної підготовки молоді до військової служби, проведення призову, здійснення контролю за додержанням чинного законодавства у цій сфері. Кабінету Міністрів Української РСР було доручено прискорити вирішення зазначеного питання з Міністерством оборони СРСР [23].

Висновки. Військово-призовні кампанії 1990-1991 років відбувалися у складних суспільно-політичних умовах. На тлі занепаду компартійних структур національно-демократичні сили Української РСР, насамперед представники опозиції у Верховній Раді Української РСР, згуртовані у Народній Раді, досягли певних успіхів у питанні проходження військовослужбовцями військової служби виключно в межах УРСР. Під їхнім впливом вищий законодавчий орган республіки ухвалив низку постанов, у яких врегулювалося питання проходження громадянами УРСР строкової військової служби виключно на території республіки, що, на жаль, не принесло позитивних для призовників результатів, з огляду на бойкот ухвал / рішень Міністерством оборони СРСР.

Список літератури:

1. Баран В. Україна: новітня історія (1945-1991 рр.). Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 670 с.
2. Баранівський В. Демократизація Збройних Сил України. К. : Центр практ. філос., 2001. 111 с.
3. Бодрук О. Структури воєнної безпеки: національний і міжнародний аспекти : монографія. К. : НШМБ, 2001. 300 с.
4. Бойко О. Загострення політичної конфронтації в Україні: атака опозиції та контрнаступ консерваторів (серпень-грудень 1990 року). *Сучасність*. 2003. № 2. С. 67.
5. Верстюк В. Україна: утвердження незалежної держави. К., 2001. 193 с.
6. Віднянський С., Мартинов А. Державотворчий процес в Україні 1991-2006 рр. Київ : НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2007. 269 с.
7. Військове будівництво в Україні у XX столітті: історичний нарис, портрети / За заг. ред. О. Кузьмука. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 448 с.
8. Гарань О. Україна багатопартійна: програмні документи нових партій. К., 1991. 191 с.
9. Гончарук Г. Народний Рух України. Історія. Одеса : Астропринт, 1997. 380 с.
10. Декларації про державний суверенітет України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.

11. Збройні Сили незалежної України. Перші 10 років (1991-2001 рр.) / За ред. В. Бринцева. К. : НАОУ, 2006. 378 с.
12. Карабанов М. Від всевладдя до краху (КПРС-КПУ у 1985-1991 рр.). К. : Освіта, 1993. 75 с.
13. Коротницький А. Армія Советського Союзу. 1990. *Вісник Української національної партії*. 1990. № 3. С. 3, 4.
14. Литвин В. Україна; політика, політики, власть. На фоні політичного портрета Л. Кравчука. К. : Издательский дом «Альтернативы», 1997. 335 с.
15. Мартиросян В. Спілка Офіцерів України. *Шануймося, панове офіцери*. Київ : Варта, 2001. С. 183–197.
16. Мотиль О. Підсумки імперій: занепад, розпад і відродження. К. : Критика, 2009. 367 с.
17. О некоторых актах по вопросам обороны, принятых в союзных республиках. Указ президента СРСР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://pravo.hse.ru/data/2012/06/24/1256132390/64>.
18. Папікян А. Збройні сили України ХХ століття. Львів : КП «Видавництво Кобзар», 1999. 308 с.
19. Перша перемога демократії. *Голос Карпат*. 1990. № 1(11). С. 1.
20. Підкова І. Суверенізація Української РСР: участь парламентської опозиції у створенні й ухваленні Декларації про державний суверенітет України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/01/66.pdf>.
21. Про делегацію Української РСР для ведення переговорів із союзними органами з питань строкової військової служби та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами : постанова Верховної Ради Української РСР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342-12#Text>.
22. Про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами : постанова Верховної Ради Української РСР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-12#Text>.
23. Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року в питанні проходження військової служби громадянами республіки : постанова Верховної Ради Української РСР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-12#Text>.
24. Про хід виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР з питань проходження громадянами республіки строкової військової служби : постанова Президії Верховної Ради Української РСР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T133200.html.
25. Русначенко А. На шляху до національної армії. Утворення Спілки офіцерів України. *Шануймося, панове офіцери*. Київ : Варта, 2001. С. 7–44.
26. Семиволос В. Чи потрібна Україні власна армія. *Вісті Слобожанщини*. 1990. № 1. С. 5.
27. Стенограма засідання Верховної Ради Української РСР. Засідання 34 (8 червня 1990 року). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4377.html>.
28. Стенограма засідання Верховної Ради Української РСР. Засідання 1 (1 жовтня 1990 року). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4436.html>.
29. Стенограма засідання Верховної Ради Української РСР. Засідання 6 (3 жовтня 1990 року). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4441.html>.
30. Стенограма засідання Верховної Ради Української РСР. Засідання 38 (20 листопада 1990 року). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4472.html>.
31. Стенограма засідання Верховної Ради Української РСР. Засідання 41 (22 листопада 1990 року). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4475.html>.
32. Стенограма засідання Верховної Ради Української РСР. Засідання 15 (26 лютого 1991 року). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4517.html>.
33. Стенограма засідання Верховної Ради Української РСР. Засідання 79 (27 червня 1991 року). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4582.html>.
34. Темко Г. Будівництво Збройних Сил України: проблеми і перспективи. *Український історичний журнал*. 1996. Вип. 4. С. 13–23.
35. Томчук М. Розбудова армії і національна безпека. *Політика і час*. 1993. Вип. 4. С. 40.
36. Українська державність у ХХ столітті. Історико-політологічний аналіз / кер. авт. кол. О. Дергачов. Київ, 1996. 716 с.
37. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 1, оп. 16, спр. 4491, 105 арк.
38. ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4497, 97 арк.
39. Шведа Ю. Багатопартійність і проблеми становлення громадянського суспільства в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія «Історія»*. 1993. Вип. 31. С. 48–53.
40. Юкиш П. Призиви в армію: слухи и правда. *Слава родини*. 1990. 20 июня. С. 3.

Allerov V.Yu. LEGISLATIVE, REGULATORY AND LEGAL REGULATION OF MILITARY CALL CAMPAIGNS TO THE ARMED FORCES OF THE USSR (1990-1991)

The main purpose of the article is a comprehensive analysis of the legislative and regulatory regulation of military conscription campaigns in the Armed Forces of the USSR in 1990-1991. During this period, under the influence of foreign policy circumstances (the Baltic States, the Caucasus) and domestic political processes (formation of multiparty system, creation of “informal” societies, etc.) in the Ukrainian SSR, political forces opposed to the Communist Party of Ukraine launched a campaign to disrupt military conscription campaigns, the assertion in the public consciousness is the creation of a national Armed Forces. Similar ideas were tested in the Baltics, where their own military ministries were established, volunteer enrollment in national formations was introduced, funding for military commissariats from the local budget was stopped, and the payment of salaries to local council military personnel was blocked.

In the spring of 1990 deputies of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR, as well as deputies of regional councils of western Ukrainian regions, introduced certain innovations in the field of conscription campaigns from 1990 to 1991. The first tried to regulate conscription by citizens of the Ukrainian SSR exclusively on the territory of the republic, the second – tried to protect conscripts from military service outside the Ukrainian SSR by boycotting the implementation of orders of the Ministry of Defense of the USSR.

The Council of Ministers of the Ukrainian SSR, despite the relevant positions of the parliament, did not work out the mechanism for implementing the resolution, did not make timely proposals for appropriate changes in current legislation, according to which the order of military service is determined by the legislation of the USSR. In addition the Council of Ministers of the USSR did not take measures to timely create the relevant government structures, to hold the necessary consultations with the Council of Ministers of the USSR.

Key words: *USSR Armed Forces, conscription campaigns, Verkhovna Rada, military commissariat, legislative acts, Ministry of Defense of the USSR.*